

CREATOR
SOCIETY
MOVEMENT

МАНІФЕСТ РУХУ СУСПІЛЬСТВО ТВОРЕННЯ

Роман Склярів, Біла Церква, Україна, 1 грудня 2013 року

Зміст

- 1. Діалектика економічного розвитку**
 - 1.1. Теза**
 - 1.2. Антитеза**
 - 1.3. Боротьба протилежностей**
 - 1.4. Інституційне підґрунтя для синтезу**
 - 1.5. Синтез**
- 2. Суспільство творення**
 - 2.1. Критика суспільства споживання**
 - 2.2. Творчість – призначення людини**
 - 2.3. Економіка творення**
 - 2.4. Людина і машина**
 - 2.5. Суспільство творення – постеконічне суспільство**
- 3. Інші фактори переходу до кооперативної моделі**
 - 3.1. Прогрес свободи – економічна демократія**
 - 3.2. Подолання експлуатації людини людиною**
 - 3.3. Власність і дух підприємництва**
- 4. Наслідки переходу до кооперативної моделі економіки**

1. Діалектика економічного розвитку

1.1 Теза

Епоха досконалої конкуренції передбачає, що виробників у галузі є максимально можлива кількість, тому їх кількість фактично має дорівнювати кількості спеціалістів у даній галузі, де кожен працює сам на себе. Історично такий тип виробника близький до терміну «ремісник», хоча він може існувати і сьогодні при виникненні нової галузі в економіці. Кожен виробник одночасно є робітником і власником свого бізнесу. Водночас, його важко назвати «капіталістом», тому що він отримує дохід лише з власної праці, а не з капіталу. Весь капітал, який є у такого виробника, він використовує тільки для того, щоб працювати на ньому власноруч. Тому дохід у нього виключно трудовий.

В умовах досконалої конкуренції «власність» ще не носить відтінок, який вона матиме згодом. Індивідуальні робітники-власники, по суті, не були знайомі з таким явищем як капітал і усім, що воно може принести у їх життя, адже не мали потребу у найманій праці. Тому в економічному сенсі їхня власність була ще незаповненою змістом посудиною, яка наповниться ним тільки тоді, коли відбудеться найм першого робітника. І ми, скоріше за все, не помилились, якщо за своїм економічним змістом будемо вважати індивідуального робітника-власника епохи досконалої конкуренції просто робітником.

Звичайно, ця ситуація ідеалізована, але на її прикладі краще можна зрозуміти логіку подій. Такий стан є початковим для будь-якої нової галузі на етапі її зародження.

1.2 Антитеза

З часом виявляється, що деякі виробники працюють краще за інших. Вони отримують більший дохід і витісняють з ринку менш кваліфіковану решту. Для того, щоб задовольнити попит, що залишився, їм потрібно розширювати виробництво, і вони наймають на роботу колишніх конкурентів. На цьому етапі – найму робітників – успішні індивідуальні виробники перетворюються на капіталістів – власників засобів виробництва, які отримують дохід не стільки з власної праці, скільки з капіталу, на якому працюють наймані ними робітники. Відтак, кожен капіталіст історично сам спочатку мав бути робітником (якщо він не отримав власність у спадок, але і в цьому разі той, хто започаткував капіталістичну династію, мав спочатку бути робітником). Не можна стати власником-капіталістом, не будучи спочатку робітником. Це помітно практично по всіх корпораціях: від Форд до Майкрософт.

Тому першим пунктом, тезою є робітник, а антитезою – вже капіталіст, власник засобів виробництва. При чому у нашому випадку антитеза у минулому була тезою і не могла виникнути без неї і не з неї.

Саме на цьому етапі слово «власник» починає асоціюватись з капіталом. Індивідуальний робітник-власник роздвоюється на індивідуального власника і колективного робітника, які працюють в межах одного інституційного утворення: фірми. Тільки тепер колишній робітник, який завдяки своїй праці досягнув можливості наймати інших, дізнався, які крупні вигоди сулить йому власність на засоби виробництва: весь дохід отримує він, тобто всі робітники, фактично, працюють лише на його дохід. І він же одноосібно визначає, яку частину з цього доходу віддавати найманим робітникам. Спокуслива ситуація, погодьтесь. Особливо зважаючи на обставини, наведені нижче.

Епоха досконалої конкуренції природно переростає в олігополію. На ринку певної галузі залишається невелика група ключових підприємств, які концентрують у себе значну

частину засобів виробництва, що ускладнює, часом до неможливості, вхід новим гравцям на ринок. Для капіталіста це нова можливість натиснути на найманого робітника, оскільки у останнього вибору на ринку праці фактично не залишається: декілька компаній-олігополістів пропонують, зазвичай, однакові умови праці. Такий вибір без вибору, як зазначав Йозеф Шумпетер, будується за формулою «c'est a prendre ou a laisser» [хочеш бери, не хочеш - тобі ж гірше - фр.].

Ця схема також спрощена для кращого розуміння самої суті. Звичайно, власниками можуть бути декілька осіб, можуть бути і міноритарні акціонери, але вони нічого не змінюють у загальній картині. Власність дає право управляти і користуватись прибутком лише обмеженому колу осіб, а в доведеному до межі випадку – одній особі, що, до речі, доволі часто зустрічається на практиці.

1.3 Боротьба протилежностей

На цьому етапі починається справжня боротьба між тезою та антитезою – робітником та капіталістом. Наймані робітники утворюють профспілки, виходять на страйки, пишуть статті в газетах, і все для покращення власних умов праці. Вони усвідомлюють, що їх експлуатують, а тому кожна спроба власника підвищити продуктивність праці сприймається як бажання посилити експлуатацію.

Робота перетворюється на театр бойових дій, де саме виробництво відходить на другий план. Очевидно, подібна ситуація негативно позначається на якості самої праці. Продуктивність за цих умов не така висока, як могла бути, адже стимули до праці у найманого робітника зведені до мінімуму: він розуміє, що його обманюють, і працює лише з безвиході, щоб прокормити себе й сім'ю. Праця для нього перетворюється на невідворотній тягар, який треба просто відробити і забути. Капіталіст же, подекуди вже спадковий, стає занадто розбещеним, і не бачить резону поступатись хоч в чомусь робітникам.

Не вірно було б думати, що перемога однієї зі сторін, тобто торжество вимог, які висуває ця сторона – хочемо підкреслити, будь-яка сторона – може виправити ситуацію.

У разі повної перемоги капіталістів, розшарування населення зростає до максимуму, умови та оплата праці в цілях економії витрат погіршаться до критичної межі, а, відповідно, знизиться і якість життя робітників. Разом з цим впаде до найнижчої точки і мотивація праці, не кажучи вже про мотивацію рядовому робітнику пропонувати інноваційні зміни до виробництва. Хоча саме робітник, зазвичай, знає всі тонкості виробництва і місця, де його можна удосконалити. За цих умов, творча енергія колосальної маси людей залишається незадіяною, що навряд чи є раціонально. Не кажучи вже про несправедливість і абсурдність самого явища розшарування населення.

У разі перемоги профспілок, для робітників настає омріяна «халява». Ні для кого, напевно, не секрет, що саме це і сьогодні, і раніше було головною метою профспілок всього світу: менше працювати і більше заробляти. Цей принцип повністю ґрунтується на класовій ворожнечі: щоб допекти капіталістам-експлуататорам, робітники відчують своїм моральним обов'язком за кожної зручної нагоди вибити для себе різного роду «привілеї», що в кінцевому випадку зводяться до «висмоктування» коштів з капіталістів як помсту за роки експлуатації. Повний соцпакет (іноді аж занадто повний), ранній вихід на пенсію, інші пільги зробила з найманого робітника людину, яка боїться зайві 5 хвилин перепрацювати, а власника компанії змушує переводити потужності в інші регіони, на зразок Китаю, де у місцевого населення апетити скромніші. За такої логіки, діяльність і пропозиції профспілок набувають деструктивного характеру, і до чого це може призвести

красномовно показує приклад Детройту зразка 2013 року, який визнано містом-банкрутом, у тому числі завдяки багаторічним зусиллям профспілок.

1.4 Інституційне підґрунтя для синтезу

Щоб отримати характер необхідності, а не випадковості, капіталістична система та економіка як господарська діяльність людини загалом має мати в собі внутрішні причини, незалежні від зовнішніх факторів, які б призвели до переходу від капіталізму до іншої моделі економічних відносин. Цей перехід має бути закладений в сценарій економічного розвитку на самому його початку, і зовнішні впливи, за такої логіки, можуть лише прискорити чи вповільнити реалізацію цього сценарію. Інакше кажучи, щоб наша теорія працювала, капіталізм неминуче має створювати інституційні основи для власної «смерті». І, як ми спробуємо показати нижче, це дійсно так.

Маркс вважав, що рушійною силою переходу до соціалізму буде пролетаріат, якому «не буде чого втрачати, крім своїх кайданів», і злидні, низький рівень життя підштовхнуть його до зміни економічного устрою. На нашу думку, все навпаки: не невдачі і бідність, а саме успіхи капіталізму і зростання рівня життя наближають його кінець, що свого часу помітив ще Й. Шумпетер.

Капіталізм, до його честі, створює достатньо високий рівень задоволеності матеріальними благами для широких мас, і рівень життя останніх помітно зріс за минулі століття. Створюються умови не лише для задоволеності в їжі, житлі чи одязі, але й для різнобічного розвитку людини як такої. Серед основних досягнень відзначимо наступні:

1. Зростання доступності освіти. Середня освіта сьогодні у більшості розвинених країн є обов'язковою для всіх, а вища, якщо поставити собі таку ціль, може цілком бути отримана вихідцем з не найбільш забезпеченої родини. Це чітко корелюється з розвитком капіталізму та науково-технічним прогресом, який він створює, оскільки практично для будь-якої роботи сьогодні потрібна хоча б базова середня освіта, а значний перелік професій вимагає вже вищої освіти, і ця частка постійно зростає. Тому, саме капіталізм є «споживачем» такої кількості освічених людей, і саме він є замовником їх освіти.

2. Зростання доступності інформації. Створення комп'ютеру та інтернету, а перед цим телевізору, радіо, телеграфу, та поширення відповідної мережі для використання вказаних приладів по всьому світу відкриває доступ кожному звичайному громадянину до будь-якої бажаної інформації, яка раніше була важкодоступна. Інтернет сьогодні для багатьох стає зручним засобом самоосвіти, і саме капіталізм є творцем вказаних зручностей.

3. Розвиток комунікацій. Капіталізм, з одного боку, створюючи все більш швидкі та зручні засоби пересування, від автомобіля до літака, а з іншого – прилади, які дають можливість спілкуватись людям на відстані, надає нові можливості для спілкування та культурного розвитку особистості. Комунікація між людьми значно розширює кругозір, допомагає зрозуміти, що люди, які живуть у різних кутках світу, мають більше спільного, ніж відмінного, а тому піднімає культурний рівень та самосвідомість людини. Містечковий контекст поступово змінюється на глобальний, загальносвітовий, і рівень солідарності між людьми різної раси та національності зростає відповідно.

Вказані досягнення є результатами п'ятого технологічного укладу та постіндустріального суспільства, у якому зростає цінність знань, носієм яких є високоосвічена людина, та цінність інформації як такої.

Утворюється т.зв. «креативний клас», який є новим соціальним інститутом, що по мірі свого розширення підриває основи капіталізму.

***Креативний клас** – це частина постіндустріального суспільства, чий інтелектуальний та культурний рівень сформувався на базі успіхів капіталізму в галузях освіти, інформаційних технологій та комунікації, однак не може повною мірою бути реалізованим в капіталістичній системі через відсутність мотивації вищого рівня: можливості задовольнити потреби у співпричетності, повазі та творчості в рамках капіталістичних корпорацій.*

Креативний клас – завдяки капіталізму – має задоволені перші дві потреби піраміди Маслоу: фізіологічні та у безпеці. Частково задоволена третя потреба – у співпричетності до соціальної групи. В особистому житті вона може бути задоволена, однак на роботі – не повною мірою, тому що співробітник не вважає корпорацію, у якій працює, своєю і не асоціює успіхи корпорації з власними. Корпорація і не є його, бо йому не належить.

Задоволення потреб у повазі, а, тим більше, творчості в капіталістичних корпорації практично виключається, в першу чергу, через відсутність мотивації до проявлення ініціативи, оскільки співробітник не є співвласником і не має частки в прибутку. Та й саме керівництво, у більшості випадків, не цікавиться думкою «офісного планктону», висловлюючи, таким чином, зневажливе ставлення до його здібностей. Сам «офісний планктон» відчуває цю неповагу і втрачає мотивацію до праці. Потреба у творчості за таких умов не задовольняється й поготів, особливо враховуючи здебільшого механічний характер роботи більшості працівників.

Потрібно визнати, що людина на піку розвитку капіталізму у своєму особистісному розвитку переростає сам капіталізм. Те, що капіталізм може їй запропонувати, видається занадто обмеженим. Банальна механічна праця, відсутність права голосу з питань діяльності компанії обмежують різносторонньо розвинуту людину з вищою освітою, яку створив капіталізм. Вона сама хоче творити, хоче пропонувати нові ідеї та впроваджувати їх на своєму робочому місці, брати участь в обговоренні на рівні з топ-менеджерами, яких вважає не надто розумнішими за себе (і в більшості – це так), хоче відчути себе почутою і спрямувати свою творчу енергію в корисне русло, а не писати безкінечні звіти та проводити життя за бездумною паперовою роботою.

Представники креативного класу відчувають, що можуть більше, ніж від них вимагають. Власне самоназва класу вже є промовистою: людина хоче творити, а не перекладати папери.

Середній працівник сьогодні дозрів до нових вимог до себе. Він хоче не тільки прав, але й обов'язків, відповідальності – дайте їй йому, і він структурує свій потенціал, бачачи перед собою ціль і відчуваючи, що служить їй. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет свого часу писав, що ключовою відмінністю між аристократією і плебеями є внутрішнє почуття обов'язку, яке змушує перших добровільно служити благородній справі. Саме такої справи сьогодні не вистачає креативному класу. Робота ж на «не свою» корпорацією, безумовно, такою справою не видається.

Діюча система відносин «власник – найнятий робітник» є демотивуючою. І головним демотивуючим чинником є, як не дивно, навіть не відчуженість від прибутку. Як показали дослідження компаній, що застосовують програми участі робітників у прибутках, таких як ЕСОП та інші, результати помітні тільки тоді, коли поряд з участю у прибутках додається саме право голосу, про яке йшла мова вище – тобто реальне право участі у діяльності фірми. **Право голосу надає почуття співпричетності до спільного успіху.** Робітник відчуває, що від нього також щось залежить, оскільки його думкою цікавляться, і, тим більше, тому що його голос може стати вирішальним у вирішенні тієї чи

іншої проблеми. Так, це своєрідна демократія на виробництві. І показники у компаній, що застосовують таку демократію, на порядок вищі за інших.

У західній практиці подібне зростання мотивації прийнято називати створенням «**культури власності**», коли робітник починає мислити як справжній власник фірми, враховуючи всю відповідальність за неї, тому за кожної нагоди, на відміну від звичайного байдужого робітника, не упустить можливості удосконалити її діяльність.

Очевидно, що досягнення справжньої культури власності можливе лише в суспільстві власників. А будь-які програми участі робітників у прибутках та управлінні не можуть зрівнятися з ефективністю, коли робітник є справжнім співвласником компанії.

Таким чином, капіталізм природно наближається і **сам створює інституційне та соціальне підґрунтя** для переходу до нової системи відносин, яка враховує рівень розвитку людини і відкриває двері для повноцінного використання її потенціалу на благо економіки та людства в цілому.

1.5 Синтез

У капіталістичному дуалізмі – «власник – найнятий робітник» – кожна сторона доповнює іншу, вони є нероздільними і у своєму теперішньому вигляді не можуть існувати одна без одної. Саме власник формує такий тип робітника – демотивованого і ображеного, і саме робітник формує такий тип власника, який з одного боку виділяє колосальні кошти на контролюючі органи та формування командного духу (що подекуди виглядає просто смішно), а з іншого – плює на все і переносить виробництво в Азію, де через пару десятиліть його чекає те ж саме, і рано чи пізно, втекти від нових соціальних умов буде нікуди.

Чи можна у випадку збереження такого типу власника і такого типу робітника досягти максимуму економічного розвитку? Ми вважаємо, що фігури капіталіста та найманого робітника мають відійти у минуле як такі, що своєю війною лише стримують прогрес. Розрубати цей гордіїв вузол можна лише новою фігурою на економічній сцені, яка була б синтезом попередніх. Це робітник-власник кооперативу.

Робітник-власник колегіальним рішенням обирає собі керівництво і сам може висувати себе у якості кандидатури. Керівництво підконтрольне робітникам і за відповідних обставин, передбачених статутом (такою собі конституцією фірми), вони можуть його змінити. У більшості кооперативів діє Рада директорів, яка обирається робітниками і від її імені призначає топ-менеджмент та контролює його діяльність. Топ-менеджмент у цьому випадку виглядає як уряд, а Рада директорів – як парламент у парламентській республіці, про що буде мова нижче.

Кожен робітник має частку у власності кооперативу, а тому має гарантовану частку прибутку (як і збитку), тому мотиваційний зв'язок між дією і результатом відновлюється. Класова війна припиняється, тому що воювати вже нема з ким. Нові інтелектуальні та моральні можливості людини фази зрілого капіталізму, нарешті, знаходять своє застосування на роботі, яка набуває характеру творчості.

2. Суспільство творення

2.1 Критика суспільства споживання

Сьогодні розвинуті країни світу здатні похизуватись високим рівнем свободи. Це вважається великим досягненням, а свобода – чи не найвищою цінністю. Але про яку саме свободу йде мова?

Існує позитивна свобода – «свобода для»: для творчості і самореалізації, яка передбачає відповідальність творця – як позитивну, так і негативну – за результат. Впродовж історії найбільш благородним вважалось добиватись саме такої свободи, скидаючи гніт цензури з боку влади, щоб отримати можливість писати книги, малювати картини, досліджувати певні сфери науки (що також є, по суті, творчим процесом), одним словом творить, у той спосіб, до якого лежить душа. Творчість не терпить диктатури.

Але є ще один вид свободи – «свобода від»: від зовнішнього примусу в тій чи іншій сфері. Якщо така свобода не поєднується зі свободою для творчості, вона може перерости у свободу від будь-яких моральних норм для отримання задоволення.

Це «пустопорожня» свобода, вона розслабляє людину, знижує її внутрішню дисциплінованість і тонус, тому що отримання задоволення не спрямоване на конкретний результат, за який буде відповідальність. Тут важливий сам процес. А якщо немає мети і руху до неї, людина втрачає цілісність. Власне, слово «цілісність» походить від слова ціль. Хто має ціль, той є цілісною особистістю.

Надлишок такої «свободи від» породжує деградацію людини у безмірному отриманні насолоди.

Це ми сьогодні, фактично, і бачимо у суспільстві споживання, де вся свобода орієнтована на вибір чіпсів чи комп'ютерної гри у супермаркеті. Це абсолютно безглузде, дурне життя. Людина в ньому не реалізовує себе як особистість.

Від декого доводиться чути, що уміти витратити гроші чи розважатись – це також мистецтво. Насправді, це самообман. Мистецтво завжди щось дає світу, а споживають, тобто брать щось від світу, не даючи йому нічого взамін, це насильство як над світом, так і над власною творчою енергією, яка не отримує виходу.

Більше того, перманентне споживання ніколи не приносить істинної насолоди, а лише навіює нудьгу. І чим більше людина заглиблюється у цей світ споживання, тим більше відчуває, що не може повністю себе задовольнити, починає нудьгувати і виникає бажання спробувати щось екстраординарне. Так виникають думки про заборонені речі – законом чи мораллю, не важливо – тільки через те, що все інше набридло і хочеться чогось «нового».

Нудьга стає рушійною силою багатьох збочень і злочинів в суспільстві споживання. Люди просто не можуть насититись. Декому стає мало просто брати участь у різноманітних оргіях, вони хочуть пройтись парадом по центральній вулиці міста, щоб усі побачили, що вони «такі». Для чого це бачить іншим людям – невідомо.

Потім їм здається і цього мало й вони заходять ще далі, роблячи спроби узаконити своє збочення, отримавши право всиновлювати дітей і виховувати їх в такому збоченому середовищі, - знову ж таки, під прапором свободи, рівності і демократії. Очевидно, те, що

природа позбавила їх права народжувати самостійно, їх не бентежить. В Україні це називається «біситься з жиру».

«Все від нудьги, панове, все від нудьги...», – говорив герой «Записок з підпілля» Достоевського.

«У житті все зло, мені здається, від неробства, від нудьги, від душевної порожнечі...», – втворює йому Чехов словами героя «Мого життя».

Лише щось «нове», тобто чергова новинка, якою б вона не була, може на нетривалий час задовольнити бездну потреби у споживанні. Кожна новинка швидко набридає. Набридає не тому, що вона погана, а тому, що споживання – це не те, що потрібно людині.

Людина хоче творити. У її душі горить Божий вогонь, який прагне назовні – втілиться у витвір мистецтва, який би залишив на собі відбиток індивідуальності її творця. Безмірне ж споживання насилує все те Божественне, що закладене Богом у людину.

Свині їдять так само як люди, але люди можуть творити. Якщо люди не творять, вони перетворюються на свиней. І на це боляче дивитись.

2.2 Творчість – призначення людини

У Біблії сказано: «Будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний». Це можна розуміти як заклик бути морально досконалим, але такий погляд є лише однією гранню з можливих. Виключно моральна досконалість не цікава сама по собі, в ній не проявляється індивідуальність, велич людини як образа і подоби Творця.

Моральність більше стосується того, що не робити, ніж що робити. Тому, якщо поруч немає тих, кому потрібна допомога, сенс життя, начебто, і втрачається.

Очевидно, має бути дещо більше, ніж просто моральність, яка подекуди перетворюється на сірість, занудство і нічого більше. Власне, сама мораль тримається на існуванні добра та зла, що вже кидає на неї тінь. Не буде зла, не буде і моралі. Про це свого часу писав Микола Бердяєв.

Згадану фразу з Біблії можна розуміти і по-іншому, якщо врахувати, що Бог є Творець – світу, людини і всього сущого загалом. З цієї точки зору людина має уподібнюватись Богу в творчості – творити самій, і постійно рости у своїй творчій майстерності. Такий підхід виходить за рамки добра і зла, у ньому вже немає місця для суду одних над іншими.

Показово, що саме творчість вінчає відому піраміду потреб за Маслоу. Психолог вважав, що до дії людину мотивує можливість задовольнити якусь свою потребу. Коли одна потреба задоволена, потрібна інша, більш якісна, інакше мотивація падає. Якщо у вас все є, що може вас зацікавити? Відповідь Маслоу – творчість, тобто можливість реалізувати свій таланти.

На наш погляд, саме творчість є істинним призначенням людини у світі, а бути майстром – найбільше досягнення. Майстер – це звучить гордо! Хоча меж досконалості немає, тому що сама досконалість Творця безмежна.

Підтвердження цього зустрічаються повсякчас. Будь-яка людина, яка взяла в руки пензлик, відразу хоче ним щось намалювати. У неї активізується уява, яка раніше, можливо, була незадіяна і чекала свого часу.

Під час роботи творець абстрагується від буденних проблем і переходить у формат надматеріального існування, для нього стає важливим лише об'єкт його зусиль, він цілком поглинутий і зацікавлений ним. Споживання при цьому відходить на другий план, а на першому плані постає створення благ та цінностей.

Людське єство досягає максимального напруження саме в творчому акті. Прикладом цього є сцена з «Одного дня Івана Денисовича» Олександра Солженіцина. В'язень Шухов так захопився зведенням стіни, що для нього все втратило значення – і радянський режим, і табір, і холод, і його психічно-емоційний стан, і хронічно порожній шлунок, був тільки він і стіна. Він відчував своїм обов'язком доробити її професійно, якісно, на совість.

Таке враження, наче він почув цей обов'язок десь у глибині свого "Я" як метафізичний обов'язок майстра перед річчю, а якщо брати ширше - майстра перед усім матеріальним світом, який чекає на своє преображення людиною.

Напевно, більшості відомо це почуття, коли вони всі перебувають у роботі, яка для них цікава і приносить задоволення.

І навпаки, коли людина не реалізовує себе у праці, її все починає дратувати. Бенджамін Франклін у автобіографії писав: «Коли люди зайняті роботою, у них буває кращий настрій. У ті дні, коли наші люди працювали, вони були добродушні і веселі. Вони весело проводили вечори, усвідомлюючи, що вдень добре попрацювали. Але в дні вимушеного неробства вони були дратівливі й сварливі, вишукували недоліки у свинині, хлібі тощо, і постійно перебували в поганому настрої».

«Навряд чи є вища насолода, як насолода творити», - писав колись Микола Гоголь, і, на наш погляд, був правий.

З позиції суспільства споживання матеріальна річ - це ціль, з позиції людини-творця - це інструмент, а ціллю є творче перетворення, удосконалення світу.

Саме тому в творчості є більше правди перед Богом та вічністю, оскільки будь-яка матеріальна річ - тлінна, і ставити її абсолютною ціллю не достойно. У творчому ж пориві людина хоча б на мить долучається до чогось вищого.

Ми віримо, що наступний етап після суспільства споживання – це суспільство творення, креативне і конструктивне суспільство, яке орієнтоване не на отримання, а на віддавання власної енергії об'єкту творіння.

Але для цього спочатку потрібно змінити економічну модель таким чином, щоб вона відкрила можливість для творчості кожному.

2.3 Економіка творення

Для того, щоб адаптувати економіку до особливостей творчого процесу, потрібно, у першу чергу, розібратись, що таке творчість. Нас тут цікавить не її теоретичне визначення, про що можна довго дискутувати, а, так би мовити, механізм творчого процесу, який ми маємо перенести в економічну площину.

Творець – будь-то художник, письменник чи хтось інший – втілює свій творчий задум в конкретний витвір мистецтва, використовуючи матеріал та інструменти.

Для скульптора матеріал – камінь, інструмент – молоток; для художника матеріал – фарби та полотно, інструмент – пензлик. І так далі. Письменнику взагалі найпростіше, йому достатньо ручки і листка паперу.

Перекладаючи на економічну термінологію, пензлик в руках художника – це його засіб виробництва. Для робітника ж такими засобом виробництва є завод чи фабрика разом з усім обладнанням на них.

Відповідно, якщо ми хочемо забезпечити творчість в економіці, ми маємо дати робітнику матеріал та засіб виробництва, за допомогою яких він буде творить. При чому, на умовах повної свободи ними розпоряджатись. Творчість без свободи неможлива, а талант, знову ж таки, не терпить будь-якого виду диктатури (чи цензури, що в даному випадку одне й те ж). З під примусу витвір мистецтва не вийде.

Для більшості, можливо, теза про повну свободу для робітника здалась авантюрою, яка веде до хаосу на робочому місці, однак, це лише у випадку, коли свобода не врівноважена відповідальністю. Тоді політ натхнення урівноважується холодним розрахунком можливих збитків, і робітник починає думати більш тверезо.

Тому тут нам потрібно запам'ятати, що наша економічна система має пропонувати робітнику як максимальну свободу розпоряджатись засобами виробництва, так і максимальну відповідальність за це.

Ще один важливий момент, це те, що робітники в економіці працюють не самостійно, на відміну від тих же художників чи письменників. Ефективніше працювати разом, на великих підприємствах, і забезпечувати додатковий синергетичний ефект від масштабу.

Що це змінює? Це змінює те, що у нас з'являється колективна творча одиниця – трудовий колектив підприємства. І цей трудовий колектив має діяти як єдиний організм, у нього має бути єдине бачення стратегії розвитку фірми, кінцевого продукту (який і має бути справжнім витвором мистецтва), та розподілу обов'язків.

Робота такого трудового колективу – своєрідного творчого об'єднання – має бути побудована, як ми говорили вище, на основі максимальної свободи і відповідальності для кожного робітника.

Що це означає на практиці?

Свобода – це можливість брати участь в обговоренні будь-яких питань, особливо стосовно вибору стратегії компанії, продукту, цільового ринку тощо, і, що найголовніше, мати право голосу, який може стати вирішальним. Демократія, одним словом. Однак, демократія – це не винесення на обговорення всіх підряд питань. Тоді просто не залишиться часу працювати. Це обговорення і голосування лише по ключовим питанням розвитку компанії. Для поточних цілей, як і в державі, має обиратись керівництво, якому делегуються повноваження управляти поточною роботою. Такий підхід досить здоровий, на наш погляд.

Відповідальність – це розділення кожним працівником доходів та збитків компанії на рівні з іншими членами колективу. Тільки тоді робітник починає відчувати на власному гаманцю, що від його роботи також може залежати спільний успіх. Звичайно, це не обов'язково передбачає зрівнялівку, оскільки вклад кожного працівника може бути різний. В решті решт, самі працівники мають домовитися, як вони будуть розділять прибуток. Ніхто в цю справу вмішуватись і нав'язувати їм єдиноправильний «справедливий» підхід

права не має (це стосується, в першу чергу, держави, яка дуже любить вмішуватись у приватні справи зі своєю «справедливістю»).

Саме така модель, яка б включала перелічені особливості, на наш погляд, здатна найбільш близько адаптувати процес творчості до господарської практики, тобто до економіки.

Оглянувши існуючі організаційно-правові моделі, ми прийшли до висновку, що розглянутій вище найбільше відповідає кооператив. І практика його функціонування у світі наш висновок, в цілому, підтверджує.

У кооперативі засоби виробництва належать трудовому колективу, кожен є співвласником. Право власності, у свою чергу, передбачає відповідальність за успіхи чи невдачі компанії, тобто дає право на частку прибутку або збитку. Члени кооперативу обирають собі керівництво, делегуючи йому на певний строк повноваження поточного управління. Демократія в дії.

Найважливіше те, що в кооперативній економіці рядовому громадянину стає доступною право власності на засоби виробництва. Сьогодні кожен може купити в магазині продукти споживання, однак ключові галузі промисловості сконцентровані у купки олігархів. І можливість купити одну чи дві акції цих компаній на біржі мало що змінює в плані впливу на них.

Якщо доступна лише власність для споживання, то воно може стати самоціллю. Що ми, по суті, і бачимо сьогодні у світі. Кооперативна форма власності відкриває шлях широким масам до власності на засоби виробництва – кожному трудовому колективу на свою фірму, де кожен працівник є співвласником.

Звичайно, такий механізм може працювати лише при високій якості елементів – тобто працівників. Так влаштована будь-яка технічна система, і так працюють й соціальні системи. Як комп'ютер зі старенькими деталями не «потягне» нову операційну систему, так і рядовий, збайдужілий до всього, трудовий колектив середньостатистичної компанії, скоріше за все, не «потягне» нову, продвинуту організаційну структуру. Працівників потрібно спочатку «проапгрейдить» - у нашому випадку, навчить. Для цього потрібен час, але результат, зазвичай, того вартий, про що говорять самі виконавчі директори (див. [Ларі Гуд – Створення культури власності](#)).

Таким чином, ми розглянули одну сферу нашого життя – економіку – з точки зору адаптації її до вимог творчості. А економіка, варто визнати, є базою для всіх інших сфер і, так чи інакше, проникає у них та залишає там свій відбиток. Тому адаптувавши економіку до вимог творчості, інші сфери, на наш погляд, автоматично, хоча і поступово, переформатуються на новий режим роботи.

Це дає підстави вважати, що така «економіка творення» може стати базою для якісно нового типу суспільства – суспільства творення, смислом існування якого вже буде не безкінечне споживання і гедонізм, у той час як в іншій частині земної кулі діти вмирають від голоду, а більш глибокі, духовні устремління.

Економіка творення – це економічна система, побудована на власності робітників на засоби виробництва та результати праці, у якій діє принцип економічної демократії: одне робоче місце - один голос, що забезпечує вищий рівень свободи, мотивації та творчої самореалізації робітника в порівнянні з капіталістичною моделлю.

Вказана економічна модель передбачає вільний ринок, невтручання держави в ринкове саморегулювання, приватну підприємницьку ініціативу у якості головного фактору економічного розвитку та кооперативну форму власності на засоби виробництва як фактор справедливого розподілу прибутку фірми та подолання відчуженості робітника від засобів і результатів праці.

Економіка творення враховує переваги вільного ринку, відкидає недоліки соціалізму та враховує справедливую критику капіталізму соціалізмом.

2.4. Людина і машина

Варто зазначити і те, що науково-технічний прогрес сприяє формуванню економіки творення. Машини, які часто зображувались як конкуренти робітникам, насправді, звільняють їх від нудної механічної роботи для більш інтелектуальної та творчої.

Цю тенденцію можна взагалі окреслити як інтелектуалізацію праці внаслідок НТП. Все більше роботи виконується не руками, а саме головою, що підтверджується розширенням сфери послуг в структурі економік розвинутих країн та автоматизацією виробництва в реальному секторі.

Існування машин самих по собі вже є явищем, яке підтверджує закладене в людині прагнення творити. **Створення машини людиною – є вираженням внутрішньої незгоди з тим, що людина має виконувати механічну роботу. Це заявка на щось більше.** Вона виражає підсвідоме бажання перекласти бездумні почергові рухи на щось таке ж бездумне, не здатне до польоту фантазії, а собі залишити щось цікавіше.

Тому, при вигляді автоматизованого виробництва, кожен в душі відчуває задоволення від раціональності та краси такого стану речей: сила людського розуму звільнила людину ж від покарання «здобувати хліб в поті чола свого».

Однак повне звільнення від цього покарання можливе лише при повному поверненні до Бога, у переході до справді християнських економічних відносин, як в плані забезпечення можливості для творчості, так і в плані християнського ставлення людини до людини, про що буде мова нижче.

Механічну роботу, зрештою, може робить і машина – творить же під силу лише Богу та людині.

2.5. Суспільство творення – постеконічне суспільство

Сьогодні капіталістична модель економіки стримує застосування творчої енергії, яка накопилась у людства. Оскільки право на засоби виробництва дає і право на дохід, їх концентрація в руках олігархії автоматично робить решту населення бідними. Не подолавши бідність, не можна думати ні про яку творчість у світовому масштабі. Творить, коли комусь не вистачає хліба, це блюзнірство.

Економіка є своєрідною логічною загадкою для людства. Сотні економістів б'ються над тим, щоб розгадати, як вона працює. Створені різні наукові школи – марксистичні, ліберали, кейнсіанці – однак єдиного підходу поки що немає. Через неможливість перевірити теорію в експериментальних умовах, такий пошук триває століттями.

СРСР поставив експеримент на собі, і дослідним шляхом довів, що марксизм – це помилка. Капіталістичні країни також демонструють, що капіталізм хоча й кращий, але з ним також не все гаразд.

Допоки якась країна не покаже на практиці вірний варіант, вірне рішення цієї дилеми під назвою «економіка», всі інші будуть «блукати в пітьмі».

Як тільки буде продемонстрована в окремо взятій країні економічна модель, яка забезпечуватиме високий рівень матеріального добробуту, мотивації праці, соціальної відповідальності і поваги до природи, решта країн приєднаються. Те, що така модель існує, ми в цьому переконані, інакше життя взагалі б не мало змісту. Власне, сама модель запропонована вище, а її переваги будуть перелічені далі.

Економіка – це лише один «рівень», не найважчий і не найцікавіший. Вирішивши питання загального добробуту, людство переходить на новий рівень у грі з пізнання світу, себе та Премудрості Божої, яка проявляється в усьому. І на цьому вищому рівні можна не тільки пізнавати, а й осмілитись творить нову реальність.

Гедонізм, марнування життя у розвагах і споживанні – це не те, що, на нашу думку, має робить людина. Більше того, власне споживання у нових умовах має знизиться, тому що те, скільки людство споживає, залежить від того, скільки воно виробляє. А засоби виробництва будуть зосереджені у трудових колективів, які мають з більшою повагою ставитись і до видобування природних ресурсів, і до раціонального використання продуктів споживання як таких, оскільки знають їм ціну.

Цивілізації, в яких процвітав культ споживання, швидко занепадали. Та й навіщо повторювати цей шлях, якщо широким масам стали доступні засоби виробництва, а, отже, і творчість у широкому сенсі цього слова.

Людство буде творить. Але для того, щоб представники різних національностей відчували себе єдиним цілим, стали як «єдина нація», кооперативи мають кооперувати між собою.

Кооперація між кооперативами є одним з принципів кооперативного руху, зафіксованим у програмних документах Міжнародного кооперативного альянсу. І, все ж таки, на нашу думку, має пройти досить тривалий час, щоб люди відмовились від містечкового патріотизму і почали мислити в контексті всього людства.

Перед цим же варто зупинитись на хвилинку і задуматись про те, хто така людина, хто її створив, і навіщо вона живе. Забезпеченість у матеріальних благах для всіх нарешті дасть можливість про це подумати.

У таких умовах власне сама економіка відходить на другий план. Це суспільство із впевненістю можна назвати постекономічним.

Важливішим тут стає пізнання себе, світу навколо та Бога, який створив і світ і людину. Мова йде про духовний розвиток, про наукове дослідження природи та космосу, і, в решті решт, про пошук втраченої єдності з Богом і відновлення цієї єдності. Це набагато тонші і приємніші теми, ніж економіка.

У єдності з Творцем людина може і повинна знайти сміливість для дерзновення творити самій – творить новий тип людини, нову гармонію з природою, продовжуючи почате

Творцем світотворення і виходячи на рівень ноосфери, про яку писав академік Вернадський.

Творить, в решті решт, нові форми прекрасного, які будуть надихать тих, хто їх споглядає, на власні звершення. Адже споглядання прекрасного є невід'ємним, і варто зазначити – досить приємним, елементом життя людини-творця.

Єдиним критерієм тут будуть вже не гроші, а краса. І меж для її різноманітності і досконалості немає, бо немає меж різноманітності і досконалості Бога.

Це новий виклик перед людством, який набагато масштабніший за сучасні економічні проблеми. І набагато цікавіший. Економіка поряд з цим губиться в своїй незначущості.

Хочеться вірити, що нам вдасться перейти на такий рівень існування! Слова Василя Симоненка для початку шляху підходять якнайкраще:

Гей, нові Колумби й Магеллани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизує прибій.

Суспільство творення – це постеконімічне суспільство, у якому виробництво та споживання благ є лише обслуговуючим, допоміжним інструментом людини для пізнання Бога, самопізнання і наукового прогресу та, більше того, для дерзновення до творення нової єдності з Богом і гармонії зі світом через створення ноосфери.

3. Інші фактори переходу до кооперативної моделі

3.1 Прогрес свободи – економічна демократія

Німецький філософ Георг Гегель вважав, що історія – це «прогрес в усвідомленні свободи». Свобода ж, на думку філософа, є усвідомлена необхідність. Іншими словами, людина впродовж історії проходить певні етапи, на яких усвідомлює свою потребу у розширенні власної свободи, а потім змінює умови життя відповідно до нових потреб. Така непереборна логіка історії.

Демократія у всьому світі змінила монархію. Це здається природнім, і, дивлячись назад, навряд чи в когось виникають сумніви, що могло бути по-іншому. Система, в якій 1 людина має безмежну владу, змінилась системою, де 1 людина має 1 голос на рівні з іншими, і кожен може стати на чолі держави. Таким чином, свобода охопила кожного. Навряд чи це могло відбутись, якщо б така «свобода для всіх» дійсно не була б більш ефективною, а, отже, раціональною, ніж деспотія та її «свобода для обраних».

Однак без економічної свободи, право голосу на демократичних виборах мало чого дає. Можна погодитись з Марксом, що економіка у цьому випадку є базою для політики, і олігархи, отримуючи економічну владу, з легкістю впливають на політичні процеси.

Таке викривлення демократії в політиці призвело навіть до зневіри багатьох людей у демократії взагалі.

Однак, навряд чи виходом є повернення назад до монархії. Ми вважаємо, потрібно рухатись вперед і поширити свободу на економіку для забезпечення повноти демократії в суспільстві – як політичної, так і економічної.

Якщо монарх не призначався народом і передавав владу у спадок, то сучасний олігарх – власник заводу аналогічно не призначається і не контролюється трудовим колективом, та передає завод разом з його робітниками у спадок своїм дітям.

Альтернативна система – кооператив, де кожен робітник має 1 голос для призначення керівництва та участі у виборі напрямків розвитку бізнесу. При цьому, іншій особі, яка працює чи не працює в кооперативі, голос передати або навіть продати неможливо. От така демократія.

Більше того, найбільш поширеним є існування на кооперативі т.зв. Ради директорів, яку обирають працівники, та топ-менеджменту, який обирає і контролює вже сама Рада директорів. Це дуже нагадує парламентську республіку, де Рада директорів є парламентом, а топ-менеджмент – урядом. Погодьтеся, така аналогія змушує замислитись.

Зважаючи на те, що саме парламентська республіка є найбільш поширеною у світі (вочевидь, не в останню чергу через свою ефективність) прогрес від капіталістичної до кооперативної системи в економіці, на нашу думку, має бути наступною віхою розширення свободи людини.

Підсумовуючи тему демократії, ми вважаємо, що її розвиток загалом спрямований до виконання одного єдиного фундаментального права вільної людини, яке, на наш погляд, було геніально сформульоване Вадимом Білоцерківським у його книзі [**«Продовження історії: Синтез соціалізму і капіталізму»**](#): **право людини на вирішальний голос у всіх питаннях, які її стосуються і у всіх структурах, членом яких вона є**: від трудового осередку до держави.

Є лише одна структура, «члени» якої не повинні мати права голосу – це тюрма. Капіталізм же прирівнює найманих робітників до ув'язнених, і позбавляє більшу частину населення можливості впливати на економічні процеси у державі. Кооперація цю несправедливість виправляє, забезпечуючи в суспільстві економічну демократію.

Вказане право вирішального голосу, на рівні з правом на результати праці – поділяючи думку Вадима Білоцерківського – має лягти в основу Конституцій кожної демократичної країни.

Ми вважаємо, що розвиток економіки підштовхує до виокремлення окремого розділу в Конституції – «Економічні права та свободи людини», який буде своєрідною Економічною Конституцією, і захищатиме базові невід'ємні права людини у цій сфері життя.

3.2 Подолання експлуатації людини людиною

Одна з основних претензій до капіталізму завжди полягала у тому, що він створює умови для експлуатації людини людиною. Людина в капіталізмі не є ціллю. Ціллю є гроші, прибуток, який власник фірми хоче отримати, використовуючи обладнання, сировину та робочу силу. Тобто, робітник прирівнюється до обладнання. Обладнання потребує витрат на амортизацію, і робітник потребує витрат з боку власника фірми на відновлення свого фізичного стану.

У такій системі відносин робітник – гвинтик, він не самостійний суб'єкт, а залежний об'єкт, не ціль, а засіб. Засіб для отримання прибутку. Сам же робітник частку в цьому прибутку не має. Власник (якщо захоче) дасть робітнику певну частину, а може й не дасть.

Християнство учить любити ближнього як самого себе. Любов до ближнього – це і є утвердження ближнього у статус цілі. Щоб не було, твій ближній не має бути для тебе проміжною ланкою у досягненні якоїсь мети – на ньому ланцюг має завершуватись, тобто він і має бути метою. Людина, яку ти любиш, є метою всіх твоїх вчинків.

У випадку з капіталізмом робітник є проміжною ланкою між власником фірми і прибутком. А проміжна ланка може бути лише засобом. Тому, з впевненістю можна сказати, що капіталізм заснований на принципах, протилежних до християнських.

Іммануїл Кант у своєму категоричному імперативі, вже з позиції розуму, а не серця, підтвердив, що людина має бути лише ціллю для іншої людини.

Відповідно, якщо ця теза вірна, то і економічні відносини, які на ній ґрунтуються, мають бути ефективнішими за капіталістичні. Інакше, який тоді сенс в добрі, якщо зло ефективніше? Як зауважував колись Володимир Соловйов, добро – це благо. Благо, мається на увазі, і матеріальне благо також. Тому і будь-яка галузь, яка діє на принципах добра, має бути ефективніша у порівнянні з ситуацією, якби вона діяла на протилежних принципах.

Вищесказане – до питання про ефективність економіки, заснованої на християнській любові. Часто доводиться чути, що така модель навряд чи буде ефективнішою за капіталістичну, однак навіть з позиції чистої логіки це було б абсурдом, і у такому випадку можна було б сміливо говорити, що помилявся, в тому числі, і Кант (якщо вже для когось Біблія не авторитет, а таким є лише аргументи розуму), чії логічні доводи навряд чи хтось може спростувати.

Саме тому, економічною системою, яка має змінити капіталізм – і, зокрема, через свою більшу ефективність порівняно з ним – є система, що має бути заснована на християнському принципі любові до ближнього (або категоричному імперативі Канта, що одне й те ж саме).

Однак, що любов до ближнього означає на практиці в економіці? Вона означає те, що робітник не може бути проміжною ланкою в отриманні прибутку. На робітнику цей ланцюжок має завершуватись. Відповідно, якщо відтворювальний цикл на підприємстві завершується отриманням прибутку, то на останньому етапі має бути присутній і робітник, тобто прибуток має отримувати і він. А сьогодні він його не отримує.

У капіталізмі найманий робітник не має юридичного права на частку у прибутку, тому що він не власник засобів виробництва. Право на прибуток має лише власник таких засобів виробництва, тобто акціонери, яким належить компанія. Відповідно, що треба зробити, щоб наші економічні умови стали християнськими? Треба зробити робітника співвласником компанії. А особам, які не є робітниками, заборонити бути акціонерами, бо в такому випадку робітники для них знову стають засобом (навіть якщо ці робітники також мають певну частку акцій).

Кооператив є саме такою організаційною формою, у якій кожен робітник є співвласником, і прибуток розподіляється між усіма без винятку робітниками.

І що дуже важливо, нових робітників у кооперативі не *наймають*, а роблять рівноправними партнерами, співвласниками кооперативу. Тому сам принцип *найму*, коли одна людина працює на іншу, а остання якби дає їй подачку у вигляді роботи – коли один є *роботодавцем*, а інший «*роботоотримувачем*» - така схема тут виключається.

Кожен член кооперативу зацікавлений в іншому, між ними є взаємозалежність. Всі розуміють, що без одного члена команди перестав працювати ціле, тому кожен є рівноправним партнером. І саме це є християнська організація економічних відносин.

3.3 Власність і дух підприємництва

«Капіталістичний процес, підміняючи стіни та обладнання заводу простою пачкою акцій, вихолощує саму ідею власності» - писав у своїй фундаментальній роботі «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942) Йозеф Шумпетер. Він першим увів фактор інновацій як рушійну силу прогресу в розгляд ринкової економіки, і, разом з тим, звернув увагу на інституційні зміни у зрілому капіталізмі, які можуть нівелювати той дух підприємництва епохи раннього капіталізму, який спонукав бізнес іти на ризик і впроваджувати інновації, або, принаймні, ставитись до своєї справи з відповідальністю.

«Це зникнення того, що можна назвати матеріальною субстанцією власності, - її видимої й відчутної реальності - впливає не тільки на ставлення до неї її власників, а й на ставлення робітників і суспільства в цілому. Дематеріалізована, позбавлена своїх функцій і відсторонена власність не вражає і не вселяє почуття відданості, як власність в період свого розквіту. З часом не залишиться нікого, кого б реально турбувала її доля, ні всередині великих концернів, ні за їх межами.»

У результаті, ті, хто працюють в корпораціях, не є їх власниками, а ті, хто на папері є власниками, не відчувають жодних емоцій до бізнесу, яким володіють.

Ми вважаємо, що відповідальність, відданість справі та дух підприємництва, які, поділяючи думку Й. Шумпетера, ґрунтуються на «матеріальній субстанції власності», повинні не

відійти у минуле разом з почуттям власності, а, навпаки, за принципом прогресу свободи, також поширитись від декількох обраних на широкі маси. Таке поширення власності і буде, по суті, означать прогрес позитивної свободи – свободи творить, що неможливо без власності на засоби виробництва, будь-то пензлик чи верстат.

На рівні фірми, робітник-власник починає відчувати як всі вигоди від власності, а саме участь у прибутку та демократичне управління, так і відповідальність за стан справ на фірмі і ризики, пов'язані з її діяльністю. Це допомагає виховати почуття відповідальності, внутрішню дисциплінованість, а також більшу схильність до ініціативності та відкритість до змін.

Робітник під впливом власності починає розуміти, що від його активності залежить доля підприємства, а тому йому потрібно постійно впроваджувати інновації та самому стати їх ініціатором. **Робітник-співвласник стає підприємцем у Шумпетерівському розумінні - новатором, який мислить в контексті інноваційного розвитку, для чого йому потрібно вчитись, розвиватись самому.**

Сама власність перестає бути лише «пачкою акцій», а «матеріальна субстанція власності» знову знаходить свого справжнього господаря – на цей раз колективного робітника-власника, який цілком в дусі гегелівської філософії поєднує в собі тезу та антитезу минулого укладу – підприємця та робітника, що тепер стали єдиним цілим.

Таке суспільство новаторів, що не бояться змін, а навпаки постійно їх шукають і впроваджують на своєму робочому місці, здатне побудувати і державу, яка буде авангардом між країнами у економічному і соціальному розвитку, зразком модерновості у мисленні та мобільності у втіленні нових ідей. В решті решт, цей принцип гідний бути поширеним у всьому світі, адже кожна людина достойна бути новатором та творцем, і світ уже зачекався такої людини.

4. Наслідки переходу до кооперативної моделі економіки

1. Зменшення розшарування населення. Ліквідація олігархії та зміцнення середнього класу

Лише право власності дає право на прибуток, тому в капіталістичній системі весь прибуток йде в кишеню власнику-олігарху, а той лише потім вирішує, скільки віддати на зарплату робітникам. Так і створюється розшарування населення, тому що все залежить лише від доброї волі олігарха-власника, а він, зазвичай, собі залишає більшу частину прибутку, а трудовому колективу кидає лише залишки.

У кооперативі трудовий колектив сам є власником підприємства, а кожен його член – співвласником, тому прибуток розподіляється більш-менш рівномірно між усіма робітниками-співвласниками. Таким чином, утворення олігархії стає неможливим вже на етапі розподілу прибутку на мікрорівні. Немає просто тієї однієї людини, яка забирає собі все. Кожен отримує частку в прибутку.

Право власності дає робітникам стабільне джерело доходу, яке є основою для формування міцного середнього класу. Середній клас, який має джерело доходу у власності на підприємства, де він працює, є більш самодостатнім і незалежним, ніж той середній клас, який складається з найманих робітників, оскільки останні у будь-яку хвилину можуть бути звільнені олігархом, тому, по суті, знаходяться у нього на гачку. У кооперативній моделі середній клас сам собі господар.

2. Відновлення репутації демократії як політичної системи

Політика, за відсутності олігархії, стане залежною не від окремих впливових осіб, а від підприємств, що контролюються робітниками, тому більше шансів, що політики керуватимуться саме інтересами широких мас. Фінансування ж політики буде здійснюватись більш диверсифіковано, і ширше залучення середнього класу стане, по суті, єдиним виходом у зв'язку з відсутністю олігархів. Навіть у разі фінансування політиків з боку великих кооперативних корпорацій, керівництво корпорацій є так чи інакше підконтрольне трудовому колективу, і політик має це враховувати.

3. Зниження безробіття.

Несправедливий розподіл прибутку між власником та трудовим колективом передбачає, що власник отримує таку частку прибутку, яка перевищує суму, необхідну для задоволення його потреб.

У результаті, у власника бізнесу виникає залишок, який він може спрямувати у розширення виробництва і створення робочих місць або інвестувати у менш ризикові сфери - твори мистецтва, дорогоцінні метали та каміння, депозитний рахунок в банку (в останньому випадку гроші, все ж таки, повернуться в економіку, але з відсотковим навантаженням).

Психологічна схильність до заощаджень спонукає власника бізнесу не ризикувати. Він обирає другий варіант і фактично виводить гроші з економіки. У результаті формується дефіцит засобів виробництва, які могли б задовольнити попит населення у праці. Наслідком цього є зростання безробіття.

Трудовий же колектив більше зацікавлений у реінвестуванні прибутку у виробництво, тому що рівень задоволеності його потреб значно нижчий, і він очікує його підняти

завдяки майбутньому прибутку. Крім того, у робітника є прямий творчий інтерес до праці, через яку він може реалізуватися, тому він і буде інвестувати гроші в розвиток підприємства.

4. Зростання продуктивності праці.

Внаслідок нової мотивації праці – участі в управлінні та прибутках – продуктивність праці зростає. Робота в кооперативі дає досвід демократії на первинному рівні, учить домовлятися та об'єднуватися. Труд в такому ключі дозволяє відчутти себе частиною чогось більшого і єдиного, великої спільної справи. І на відміну від покинутості в капіталізмі, тут людина відчуває себе потрібною, тому буде працювати з більшою завзятістю.

5. Зменшення державного регулювання економіки. Зникнення категорії «утриманців»

Внаслідок розшарування населення в капіталізмі, виникає спокуса державного перерозподілу за рахунок бюджету. Деяку подобу середнього класу справді можна створити таким перерозподілом. Проте якість цього середнього класу під великим сумнівом. Питання у тому, як, від кого і в результаті чого людина отримує гроші. Гідність людини реалізується тільки тоді, коли вона сама заробляє собі на життя, а не чекає, коли їй хтось щось «дасть».

Фраза «дають зарплату» ріже слух як щось принизливе і недостойне, що апіорі передбачає залежність однієї людини від волі іншої. Тим паче, якщо це не зарплата, а соціальна допомога, і держава в особі бюрократа перетворюється на няньку. Насправді, це принижує обидві сторони, бо в обох пробуджує низькі почуття: низькопоклонство та гординю. В справедливому суспільстві, на наш погляд, місця благодійності не буде.

Скандинавський або «перерозподільчий» соціалізм не дієвий саме тому, що створює суспільство утриманців, які, як малі діти, чекають, коли їм дадуть чергову порцію з бюджету, а якщо ні - починають репетувати і виходить на мітинги. Підтримувати потрібно лише дітей та інвалідів, всі інші мають заробляти власноруч.

Кооперативна система вирішує це питання, оскільки робітник-власник заробляє собі сам і ні від кого не чекає подарунків, від держави в тому числі. Тому і державне регулювання економіки стає зайвим.

6. Прискорення науково-технічного прогресу.

Організаційна структура сучасних корпорацій не схильна до ризику та інновацій. Про це ще на початку 20 століття попереджав видатний економіст Й. Шумпетер. Менеджер не схильний до ризику інновацій, якщо він не є одночасно власником майбутнього прибутку. В кооперативі ця мотивація відновлюється.

7. Неможливість закордонної експансії національної економіки.

Різне місцезнаходження власника і трудового колективу робить можливим економічну експансію з-за кордону, коли підприємствами володіють іноземці. Однакове місцезнаходження власника і трудового колективу, які в кооперативній формі власності є одним лицем, робить закордонну експансію неможливою.

8. Покращення екології.

Різні місця перебування власника та виробництва роблять непотрібним для першого дотримання екологічних норм або стримування форсованого видобування ресурсів, адже він там не живе і не відчуває наслідків таких дій. В кооперативі все навпаки.

9. Уникнення експлуатації корпораціями власних споживачів.

Сьогодні це спричинено роздвоєнням особи виробника та споживача. Домінуючі великі корпорації не можна ототожнити з рядовим споживачем на ринку, оскільки їх власники – фізичні особи або топ-менеджери, що формують політику компанії – представляють лише невелику частину суспільства і мають доходи набагато вищі за середні.

Ця ситуація спотворює ринкове середовище, створюючи надбудову у вигляді ринку товарів престижного споживання для власників та топ-менеджерів корпорацій.

З одного боку, вони не є споживачами товарів масового споживання, а з іншого - відповідальні за його розвиток, впровадження інновацій, безпеку та якість товарів. Враховуючи олігополізацію багатьох галузей, виникає загроза експлуатації корпораціями споживачів за рахунок маніпуляцій з безпекою, якістю і ціною товарів.

Ситуація, коли автомобільна компанія не відкликає небезпечні авто, бо їх ремонт обійдеться дорожче, ніж судова тяганина після смертей водіїв, в кооперативах виключається: ті, хто приймають рішення, самі їздять на цих авто.

10. Незалежність ЗМІ. Зміцнення інформаційної безпеки держави. Пропагування культурних цінностей

Засоби масової інформації, при відсутності олігархів, а, отже, і власників, які могли б впливати на редакційну політику у власних інтересах, зможуть фінансуватись або безпосередньо за рахунок кооперативів, забезпечуючи трудовий колектив доступом до об'єктивної інформації, або за рахунок внесків своєї аудиторії через електронні платіжні системи. Останній варіант означає повну незалежність ЗМІ і гарантію роботи журналістів в тому випадку, якщо вони будуть професійно виконувати свою роботу. Громадськість має це оцінити матеріальною підтримкою.

Відсутність впливу олігархічних кланів на ЗМІ у своїх корисних цілях, у тому числі задля впливу на політичні процеси, унеможливить артикуляцію з боку ЗМІ недостовірної інформації, яка б загрожувала інформаційній безпеці держави, а також тої інформації, яка отупляє населення з метою відволікання від соціальних та політичних проблем. ЗМІ будуть представляти суспільство і працювати для суспільства, підвищуючи його культурний та інтелектуальний рівень.

Роман Склярів, Біла Церква, Україна, 1 грудня 2013 року